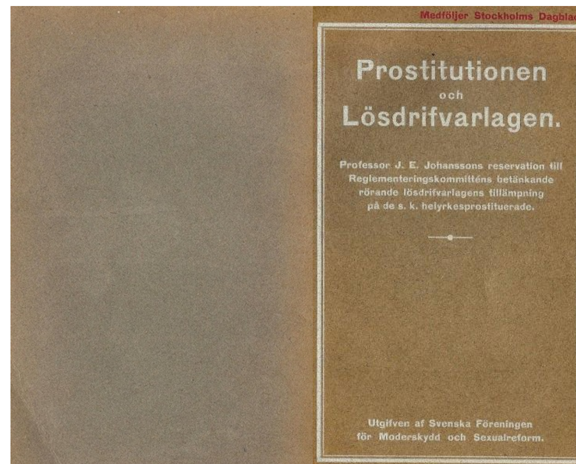

PROSTITUTIONEN

OCH

LÖSDRIFVARLAGEN.

PROFESSOR J. E. JOHANSSONS RESERVATION TILL
REGLEMENTERINGSKOMMITTÉNS BETÄNKANDE
RÖRANDE LÖSDRIFVARLAGENS TILLÄMPNING PÅ DE S. K.
HELYRKESPROSTITUERADE.

UTGIFVEN AF SVENSKA FÖRENINGEN
FÖR MODERSKYDD OCH SEXUALREFORM.

STOCKHOLM 1912
OSKAR EKLUNDS BOKTRYCKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Broschyren har scannats av Stockholmskällan. Den anpassades för Projekt Runeberg i december 2012 av Bert H.

FÖRORD.

Svenska föreningen för moderskydd och sexualreform intresserar sig helt naturligt för den i vårt land nu föreliggande frågan om ändrade bestämmelser angående motarbetandet av de smittosamma könssjukdomarnes spridning.

Föreningen har icke kunnat ansluta sig till Reglementeringskommitténs Betänkande i hvad angår punkten om lösdrifvarlagens tillämpning på de s. k. helyrkesprostituerade (helyrkesprostitutionens kriminalisering), men sympatiserar fullt med reservationen häremot, afgifven af kommittéledamoten professor J. E. Johansson. För att

bringa denna till beaktande i än vidare kretsar har föreningen, med benäget tillstånd af författaren, låtit separat trycka ofvannämda del af reservationen, hvilken härmed öfverlämnas åt allmänheten.

SVENSKA FÖRENINGEN FÖR MODERSKYDD OCH SEXUALREFORM.

———

Det betänkande, som Reglementeringskommittén afgaf den 31 Dec. 1910, innehåller följande förslag:

1) upphäfvande af reglementeringen; 2) kriminalisering af helyrkesprostitutionen och införande af ett sanitärt tvångsförfarande mot densamma: 3) anmälning, uppspårande och eventuell tvångsbehandling af smittokällor; 4) åläggande för läkarna afseende spridandet af upplysning bland allmänheten angående de smittosamma könssjukdomarna; 5) kostnadsfri ambulatorisk vård för mindre bemedlade behäftade med dylika sjukdomar; 6) bestämmelser angående anmälningar i statistiskt syfte; 7) ändring i lasarettsstadgan möjliggörande könssjukes intagande å de vanliga s. k. lasarettsafdelningarna; 8) straff för den som utsätter annan för smittofara; 9) straff för koppleri, jämväl åsyftande s. k. partihotell och flickställen äfvensom soutenörer; 10) straff för provokation; 11) uppfostringsåtgärder i fråga om vanartade minderåriga.

Beträffande punkterna 2 och 3 anförde undertecknad jämte direktör Westerberg reservation, men i öfrigt rådde enighet inom kommittén. Frågan om helyrkesprostitutionens kriminalisering är af stort allmänt intresse och det vore mig synnerligen kärt, om de i min reservation framhållna synpunkterna beträffande denna fråga vunne beaktande hos allmänheten.

Stockholm den 30 November 1912.

J. E. JOHANSSON.

———

UTDRAG UR REGLEMENTERINGSKOMMITTÉNS BETÄNKANDE.

— — — Det gäller för den skull enligt kommitténs förmenande närmast att tillse, huruvida det förfarande, som enligt lösdrifvarlagens former nu kommer till användning gent emot ifrågavarande kvinnor, kan anses vara för ändamålet tillfredsställande och, om så icke är fallet, huruvida inom ramen för lösdrifvarlagstiftningen sådana ändringar därutinnan kunna åvägabringas, att hinder ej möter för att dessa kvinnor i fråga om sättet för samhällets inskridande emot dem fortfarande komma att inräknas bland lösdrifvarna.

Då emellertid Kungl. Maj:t den 21 juni 1907 uppdragit åt annan kommitté, hvars arbete ännu ej slutförts, att utarbeta förslag till, bland annat, den förändrade lagstiftning angående lösdrifvares behandling, som må finnas erforderlig och lämplig, äfvensom till de ändrade bestämmelser i andra delar af lagstiftningen, som kunna däraf påkallas, anser sig kommittén icke böra närmare ingå å förenämnda spörsmål, utan allenast i korthet framhålla några önskemål, som vid en revision af lösdrifvarlagstiftningen synas kommittén, särskildt med hänsyn till förfarandet beträffande nu ifrågavarande kvinnor, böra i görligaste mån vinna beaktande.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Af det ofvan sagda torde framgå, att enligt kommitténs förmenande väsentliga brister i flera hänseenden vidlåda det förfarande, som enligt lösdrifvarlagens former för närvarande kommer till användning gent emot ifrågavarande kvinnor. Om ock, såsom i det föregående antydts, särskilda bestämmelser i ett och annat hänseende skulle visa sig erforderliga i fråga om förfarandet gent emot nämnda kvinnor, jämfördt med öfriga till Iösdrifvare hänförliga personer, torde dock enligt kommitténs mening intet hinder möta för att dessa kvinnor fortfarande i lagstiftningsväg hänföras till lösdrifvare.

FÖRSLAG TILL LAG ANGÅENDE ÅTGÄRDER MOT UTBREDNING AF SMITTOSAMMA KÖNSSJUKDOMAR.

§ 14.

Har någon, enligt hvad i lagen om lösdrifvares behandling sägs, varnats eller häktats för yrkesmässig skörlefnad, göre vederbörande polismyndighet ofördröjligen skriftlig anmälan därom, i förra fallet till sundhetsinspektören i orten och i senare till den vid vederbörande fångvårdsanstalt i residensstaden anställde läkaren.

—

Särskildt yttrande af professor J. E. Johansson.

Kommitténs förslag, i hvad detsamma afser särskilda åtgärder mot s. k. *helyrkesprostituerade* samt uppspårande af s. k. smittokällor i förening med *tvångsbesiktning* och *tvångsbehandling* för smittosam könssjukdom, kan jag ej biträda och får härmed afgifva min från kommitténs majoritet skiljaktiga mening.

Lösdrifvarlagens tillämpning på de skörlefvande kvinnorna.

I kommitténs betänkande framhålles, att samhället enligt vår gällande rätt icke inskrider mot annan prostitution än den kvalificerade form, som öfvas af personer, hvilka under ovillighet till hederligt arbete hafva skörlefnad till sin enda eller hufvudsakliga förvärfskälla, och för hvilka kommitténs majoritet infört beteckningen *helyrkesprostituerade*. Det sätt, hvarpå man i en del städer i vårt land inskridit mot helyrkesprostitutionen, nämligen med »reglementering», anser sig kommittén ej kunna förorda. Däremot är kommitténs majoritet af den mening, att lösdrifvarlagen fortfarande bör äga en speciell tillämplighet på de »helyrkesprostituerade». Inom kommittén har jag häfdat den ståndpunkten, att den omständigheten, att en kvinna idkat skörlefnad, ej bör i och för sig utgöra ett skäl för hennes

Särskildt yttrande af professor J. E. Johansson.

Kommitténs förslag, i hvad detsamma afser särskilda åtgärder mot s. k. *helyrkesprostituerade* samt uppspårande af s. k. smittokällor i förening med *tvångsbesiktning* och *tvångsbehandling* för smittosam könssjukdom, kan jag ej biträda och får härmed afgifva min från kommitténs majoritet skiljaktiga mening.

Lösdrifvarlagens tillämpning på de skörlefvande kvinnorna.

I kommitténs betänkande framhålles, att samhället enligt vår gällande rätt icke inskrider mot annan prostitution än den kvalificerade form, som öfvas af personer, hvilka under ovillighet till hederligt arbete hafva skörlefnad till sin enda eller hufvudsakliga förvärfskälla, och för hvilka kommitténs majoritet infört beteckningen *helyrkesprostituerade*. Det sätt, hvarpå man i en del städer i vårt land inskridit mot helyrkesprostitutionen, nämligen med »reglementering», anser sig kommittén ej kunna förorda. Däremot är kommitténs majoritet af den mening, att lösdrifvarlagen fortfarande bör äga en speciell tillämplighet på de »helyrkesprostituerade». Inom kommittén har jag häfdat den ståndpunkten, att den omständigheten, att en kvinna idkat skörlefnad, ej bör i och

för sig utgöra ett skäl för hennesbehandling som lösdrifverska. I öfverensstämmelse härmed får jag föreslå,

att i sammanhang med reglementeringens borttagande den nu följda praxis att tillämpa lösdrifvarlagens bestämmelser mot sådana skörlefvande kvinnor, som ej äro att hänföra till lösdrifverskor i egentlig mening, må upphöra.

Kommitténs majoritet föreslår vidare, att den, som varnats eller häktats för lösdrifveri, skall anmälas hos en särskild ämbetsläkare, hvilken har befogenhet att föranstalta om tvångsbesiktning. I motsats härtill anser jag, att, då man afskaffar reglementeringen, man bör förfara följdriktigt och sålunda ej bibehålla den rest af densamma, som det av kommitténs majoritet föreslagna stadgandet innebär.

Kommittén framlägger icke något definitivt förslag till förändring af nu gällande lag angående behandling af Iösdrifvare, utan inskränker sig till att uttala en del *önskemål,* närmast riktade till den kommitté, som bl. a. fått i uppdrag att utarbeta förslag till förändringar i ifrågavarande lag. Bland dessa önskemål framhålles, att i berörda lag *bör uttryckligen utsägas, att lagen är tillämplig på s. k. helyrkesprostituerade kvinnor.*

Förhållandet är, som bekant, att tillämpligheten af lösdrifvarlagen på dessa kvinnor icke är direkt angifven i lagen, utan närmast grundar sig på ett uttalande i motiven till densamma. Det nyssnämnda önskemålet innebär visserligen icke införandet af någon ny rättspraxis, men det torde icke böra lämnas oanmärkt, att ett formligt upptagande i lagen af en förut tillämpad praxis är i ett fall sådant som detta af den största betydelse. Jag behöfver blott påpeka, att i ett stort antal kulturländer f. n. pågår en omarbetning af bestämmelserna angående behandlingen af prostitutionen. Det är alls icke svårt att inse, att detta står isammanhang med en nu pågående *förändring i allmänna uppfattningen af prostitutionsföreteelsen,* en förändring som med nödvändighet kräfver en fullständig omläggning af den hitintills tämligen allmänt följda riktningen i såväl lagstiftning som praxis. Under sådana förhållanden kommer den af kommittén såsom önskvärd framställda åtgärden icke att te sig som en enkel kodifiering af hittintills följd praxis. Jag anser det därför riktigast att behandla det berörda önskemålet som ett formligt förslag till *kriminalisering af en företeelse, som i vårt land ej är straffbelagd utöfver hvad som säges i 11 § 2 mom. i 18 kap. af nu gällande strafflag.*

En generell straffbestämmelse mot prostitutionen, drabbande såväl männen som kvinnorna, finner kommittén omöjlig att införa. Ett straffrättsligt ingripande mot de kvinnor, som med bibehållande af arbetsanställning eller annat hederligt förvärf vanemässigt bereda sig inkomster genom skörlefnad, anses ej heller vara att tillråda. Däremot anser kommitténs majoritet det lefnadssätt, som utmärker »helyrkesprostitutionen» vara af sådan antisocial innebörd, att detsamma bör af samhället förbjudas och öfverträdelsen af detta förbud straffbeläggas.

Man kan som bekant vara ense om, att en sak är moraliskt förkastlig, men tillika hysa de största betänkligheter, huruvida densamma bör kriminaliseras. Kommittén stämplar såsom ett samhällsondt den prostitution, som drifves med bibehållande af hederlig sysselsättning, men anför goda grunder, hvarför man bör afstå från en kriminalisering i detta fall. Jag intager samma ståndpunkt jämväl i fråga om den af kommitténs majoritet uppställda form af prostitution, som den benämner helyrkesprostitution.

Divergensen mellan mig och kommitténs majoritet har sin grund i vår *olika uppfattning af prostitutionsföreteelsen.* Med uttrycket prostitution betecknas en mängd olika saker, och i följdäraf råda olika meningar om »begreppet prostitution». Öfver hufvud taget är ett begrepp »prostitution» af jämförelsevis sen tillkomst. Det första man fick klart för sig på det ifrågavarande området var begreppet »sköka». Ord, som beteckna en sköka, finner man i öfverflöd hos folk på alla kulturstadier. Med tilltagande utveckling lär sig människan att abstrahera och generalisera. Man insåg, att det finnes vissa gemensamma drag i de olika skökornas levnadssätt och uppträdande. Man upptäckte, skulle man kunna säga, att skökorna »bedrifva prostitution». Man lärde sig också att med ett kollektivord beteckna samtliga skökorna på en ort o. s. v. Ännu så länge hade ordet prostitution och dess synonymer användning uteslutande i fråga om kvinnor. Först sent och knappast ännu för vår upplysta tid har det klarnat, att det existerar en *samhällsföreteelse, ett slags institution i samhället, som man kallar prostitution och i hvilken som handlande parter ingå ej allenast de skörlefvande kvinnorna utan jämväl*

deras kunder. Man kan följa, huru kännedomen och uppfattningen om andra samhällsföreteelser, såsom slafveri, äktenskap, industri m. fl. utvecklat sig på liknande sätt. Slafven t. ex. har existerat före slafveriet, som att börja med var förhållandet mellan den lifegne och hans herre, innan det blef den utdöende samhällsföreteelse vi kalla slafveri.

Emellertid, man hade på ett tidigt utvecklingsskede börjat tillämpa vissa förfaringssätt med skökor. Dessa förfaringssätt upptecknades som lagar, hvilka naturligt nog hufvudsakligen voro riktade mot den kvinnliga parten och voro ett uttryck för den frie mannens förakt för skökan och slafvinnan. Lagarna ombildas allt efter som den allmänna uppfattningen ändras. Men det går långsamt. Inflytandet af åskådningssätt från sekler tillbaka fortlefver trots all modernitet. Såväl i kommitténs redogörelse förprostitutionens begrepp som i dess förslag till kriminalisering af »helyrkesprostitutionen» finner man drag, hvilkas ursprung från tiden före upptäckten af prostitutionen som samhällsföreteelse med tvenne handlande parter, en manlig och en kvinnlig, är omisskänneligt.

Under utvecklingens gång har aktningen för människovärdet varit i ständigt stigande, likaså känslan för rättvisa och billighet i samhällsförhållandena. Denna riktning i utvecklingen har i synnerhet kommit kvinnorna till godo. I våra dagar har man kommit så långt, att *ojämnheten i behandlingen af den kvinnliga och den manliga parten i prostitutionsföreteelsen börjar falla i ögonen.*

Insikten om de sanitära vådor för samhället, prostitutionen medför, framkallade ett särskildt inskridande från det allmännas sida, den regelbundna besiktningen, reglementeringen. Som en reaktion häremot uppstod abolitionismen med kraf bl. a. på individens uppfostran till själfbehärskning, dess bekämpande af den gamla fördomen, att otukten å mannens sida är ursäktligare än å kvinnans.

Har man en gång fått klart för sig, att i prostitutionsföreteelsen ingå tvenne handlande parter, kan man icke undgå att inse det hopplösa uti att försöka bekämpa detta samhällsonda enbart genom ett inskridande mot den ena parten, den kvinnliga. Man framhåller som ett skäl för ett sådant inskridande, att *kvinnorna utgöra den farligare parten.* Hvaruti består då den samhällsfara, som de prostituerade kvinnorna medföra? Det är naturligtvis ingen annan fara än den, som prostitutionsföreteelsen i sin helhet medför, och skall man tala om någon skuld i detta hänseende, så måste den således vara gemensam för båda parterna. Man kan ej heller påstå, att kvinnorna äro orsaken till att det onda fortvarar inom samhället. De existera på kundernaspengar. I och med det att denna källa sinar för en kvinna, utgår hon ur »marknaden». Skulle samtliga kunder, exempelvis af omtanke om samhällets bästa, afbryta sina förbindelser med de skörlefvande kvinnorna, så existerade ej längre samhällsföreteelsen prostitution. Javäl, säger man, för den ifrågavarande företeelsens tillvaro äro båda parterna lika nödvändiga, och så till vida ha de lika stor skuld till de samhällsolyckor prostitutionen förorsakar, men det är kvinnorna, som förleda männen, de bjuda ut sig, männen endast antaga deras anbud. Betraktar man emellertid prostitutionstrafiken på gator och i gränder lidelsefritt och opartiskt, så finner man snart detta påstående ohållbart. De båda parterna förstå hvarandra allt för väl och handla i alltför påtagligt samförstånd, för att man skulle kunna tala om förförande och förförda.I fråga om förledande af minderåriga, missbruk af ställning som öfverordnad o. s. v., finnes särskild lagstiftning, lika för man och kvinna.

Men säger man, *motiven för deltagandet i prostitutionsföreteelsen äro så olika å mannens och kvinnans sida,* könsdrift å den förres, vinningslystnad å den senares. Denna skillnad är uppenbarDen torde emellertid ej gälla de nytillirädande individerna. *Utgifv. anm.* och tvifvelsutan är den mer eller mindre medvetna värdesättningen af dessa båda drifter i jämförelse med hvarandra en mäktigt bidragande orsak till det utpräglade föraktet för den kvinna, som säljer sig. Men kan denna olika värdesättning innebära ett tillräckligt skäl i vår tid för ett särskildt inskridande mot den skörlefvande kvinnan från samhällets sida? Helt säkert icke. Man kan förstå, huru på ett oreflekteradt stadium den moraliska indignationens flod väller fram ur den ifrågavarande källan, hotfullt syftande åt kvinnan och lämnande mannen kunden heltå sido, kanske rakt af höjande honom till ställningen af ett oskyldigt offer för förförelsens konster. Men i vår tid har man blifvit alltför klarseende, för att den manliga partens roll i prostitutionsföreteelsen skulle förbli obeaktad. Man inser vidare, och detta är det viktigaste, att de

samhällsvådor, som härröra ur prostitutionsföreteelsen, ej kunna tillskrifvas enbart den ena eller den andra af de handlande parterna i denna företeelse. De smittosamma könssjukdomarnas spridning i samhället, för att taga ett exempel, ansågs förr uteslutande bero på de prostituerade kvinnorna. Numera har man lärt sig inse, att kundernas roll vid denna spridning är *till och med ödesdigrare än kvinnornas.* Det är nämligen kunderna, som föra sjukdomen in i familjerna, frånsedt att smittans öfverförande från den ena generationen af skörlefvande kvinnor till den andra förmedlas af kunderna.

Orsaken till att man ej beaktade detta så obestridliga faktum var, att det ansågs helt naturligt, att de unge männen skulle »rasa ut», d. v. s. inlåta sig i tillfälliga och lösa könsförbindelser, en för samhället mycket farlig föreställning, hvars spridning man ej kan skrifva på de skörlefvande kvinnornas räkning. Det är vidare obestridligt, att *smaken för lösa och tillfälliga könsförbindelser* mäktigt bidrager till äktenskapsfrekvensens aftagande med dess sorgliga följder för samhället. Att denna skadliga smakriktning skulle kunna kureras genom ett inskridande enbart mot de skörlefvande kvinnorna, lär väl ingen på allvar vilja påstå. Enda medlet är tydligen ett höjande af männens ansvarskänsla. *Men att man skulle lyckas höja ansvarskänslan hos en individ genom att mot en annan rikta ett inskridande, för hvilket den förre aldrig kan bli föremål,* det är alltför orimligt. Tar man detta och liknande omständigheter i betraktande, så måsteman medgifva, att lagstiftningen på detta område ej får låta sig ledas enbart af den moraliska indignation, som de skörlefvande kvinnorna väcka i samhället. Att direkt kriminalisera enbart kvinnans deltagande i prostitutionsföreteelsen torde i våra dagar få anses omöjligt. Att utsträcka kriminaliseringen äfven till mannen är lika omöjligt. Återstår endast att afstå från ett förföljande af de individer, som uppträda å prostitutionsrnarknaden. Samhället förfogar faktiskt öfver andra, mäktigare vapen att bekämpa prostitutionsföreteelsen. Upplysning, uppfostran till själfbehärskning, utveckling af känslan för rättvisa och billighet samt af aktningen för människovärdet verka visserligen långsamt men desto säkrare.

Kommitténs förslag till inskridande mot de helyrkesprostituerade kvinnorna innebär faktiskt en kriminilisation af kvinnornas deltagande i prostitutionsföreteelsen, ehuru detta ej direkt utsäges. *Man låter lösdrifveriet så att säga skyla öfver det mål, åt hvilket man syftar.* Med det nuvarande förfaringssättet med de vid besiktningsbyrån inskrifna kvinnorna förhåller det sig på samma sätt. Kvinnorna dömas officiellt för lösdrifveri men faktiskt för öfverträdelser af prostitutionsreglementet.

Antages kommitténs förslag, komma kvinnorna icke att dömas med anledning af nyssnämnda förseelser, men däremot kvarstår, efter mitt förmenande, det missförhållandet, att de officiellt dömas för lösdrifveri, men faktiskt för skörlefnad. I betänkandet heter det, att »kvinnan lika litet som mannen straffas för utomäktenskapliga könsförbindelser, ja icke ens för vanemässigt hängifvande åt otukt i förvärfssyfte, om hon blott icke tillika öfvergifvit all hederlig sysselsättning». Vidare framhålles, att, om det funnes manliga helyrkesprostituerade, skulle de straffas under enahanda förhållanden, och slutligen anföres bestraffningen af»luffarne», hvilka nästan uteslutande äro män, såsom en motsvarighet till de helyrkesprostituerade kvinnornas bestraffning.

Såsom af det nu anförda framgår, har man i betänkandet lämnat den faktiska prostitutionsföreteelsen med kunderna och kvinnorna som handlande parter ur sikte. Kvinnorna har man visserligen bibehållit, men i stället för kunderna har man infört »luffarna» och i stället för prostitutionsföreteelsen — *lösdrifveriet, vagabonderandet.*

Då uppställer sig frågan: *Äro de skörlefvande kvinnorna faktiskt, d. v. s. som man iakttager dem i verkligheten, att jämställa med lösdrifvarna?*

Hur en lösdrifvare ser ut, torde vara bekant. Bland det mest kännetecknande för en sådan individ är saknaden af fast bostad. I självfva verket är detta kännemärke långt mera karaktäristiskt än det af kommittén uppställda: saknad af anställning och arbete.

Vid en särskild undersökning beträffande de 400 vid 1904 års slut byrån i Stockholm tillhöriga kvinnorna, *befanns 7,8 % sakna fast bostad.* Hälften af dessa var öfver 35 år gamla och likaledes hälften hade varit inskrifven i mer än 7 år. Vid undersökning af det sätt, hvarpå kvinnorna afgått från byrån, befanns det, att för omkring 8 % af dem, som inskrifvits under åren 1859—1884, sista anteckningen i rullan varit »dömd till

tvångsarbete» eller »intagen å försörjningsinrättning». Sannolika åldern för dessa båda grupper låg mellan 36 och 40 år och sannolika tidslängden de varit inskrifna var 13 resp. 15 år. Vi finna således, att omkring *8 % af de kvinnor, som ingå i den s. k. »stammen af inskrifna», kunna räknas som lösdrifvare.* Vi finna också, att ju längre en kvinna stannar vid byrån, desto större blir utsikten för henne att sjunka ned i denna grupp.Men en mycket stor del slutar, innan de hunnit så långt. Det visar sig, att under de 3 första åren en afsevärd del af dem, som inskrifvits, afflyttar från staden, tager tjänst eller arbete. Man kan omöjligen påstå, att dessa sjunkit ned till en lösdrifvares tröstlösa ställning.

Man kan icke beräkna, att mer än 10 % af de vid besiktningsbyrån inskrifna motsvara typen lösdrifvare. Huru kommer det sig då, att de dömas för lösdrifveri eller, som det egentligen i lagen heter, behandlas såsom lösdrifvare?

I 1 § af lagen angående lösdrifvares behandling stadgas: »Hvar, som sysslolös stryker omkring från ort till annan *utan medel till sitt uppehälle*1 må, där ej omständigheterna ådagalägga, att han söker arbete, behandlas såsom lösdrifvare på sätt i denna lag sägs.

Till enahanda behandling vare ock den förfallen, hvilken eljest, *utan att äga medel till sitt uppehälle*,Kursiv, af J. E. J—n. underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika förer ett sådant lefnadssätt, att våda däraf uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet.»

I motiven till denna lag yttras följande:

»Till nu afhandlade klass af lösdrifvare måste räknas *jämväl prostituerade, hvilkas genom skörlefnad förvärfvade tillgångar*Kursiv, af J. E. J—n. icke böra fritaga dem från den behandling, som här afses. Emot dessa kvinnor lämnar allmänna lagen icke någon repressiv makt, såvida de ej vistas i hus, där otukt drifves — —, men då *skörlefnad*Kursiv, af J. E. J—n. bedrifven äfven på annat sätt, kan förnärma den allmänna sedlighetskänslan bör för sådant fall finnas en *möjlighet att mot otukten ingripa*Kursiv, af J. E. J—n. i sedligt liksom i sanitärt syfte.»

Det är på grund af detta yttrande som lösdrifvarlagen anses tillämplig på skörlefvande kvinnor. Men af detta yttrande framgår tydligt, dels att skörlefvande kvinnor, äfven om de sakna anställning, ej motsvara hvad man efter vanlig uppfattning menar med lösdrifvare, dels att man velat med lagen direkt ingripa mot den af *kvinnan* utöfvade otukten. Under sådana förhållanden förefaller det egendomligt, att man i kommitténs betänkande har kunnat som »försåtlig» beteckna den invändningen mot gällande praxis: hvarför skall kvinnan straffas, under det mannen går fri? Man har gjort kvinnorna i fråga juridiskt till lösdrifvare genom att förklara de existensmedel de innehafva så att säga förbrutna på grund af den källa, ur hvilken de härröra. Hvarför har man vidtagit denna åtgärd? Jo naturligtvis, emedan man betraktat den kvinnliga parten i prostitutionsföreteelsen som samhällsfarlig; och hvarför betraktas kvinnan som samhällsfarlig? Jo, emedan hon drifvit yrkesmässig skörlefnad och mottagit existensmedel af sina kunder, m. a. o. emedan hon är den kvinnliga parten i prostitutionsföreteelsen.

Man tvekar uppenbarligen att säga rent ut, att man vill straffa de helyrkesprostituerade kvinnorna på grund af deras skörlefnad. *Men denna tvekan innebär ett bevis för riktigheten af mitt ofvan framställda påstående,* att den ojämna behandlingen af den kvinnliga och den manliga parten i prostitutionsföreteelsen är i ögonen fallande. Ännu tydligare framträder detta förhållande genom kommitténs argumentering för, att den s. k. orättvisan mot kvinnkönet vid den nuvarande och den af kommittén föreslagna behandlingen af prostitutionsföreteelsen endast är skenbar och beroende på, att en del personer ej förmå fatta sakens verkliga innebörd.

Man säger: om det funnes »helyrkesprostituerade män»,

så skulle de naturligtvis bli straffade på samma sätt som faktiskt kvinnorna nu bli. Vidare hänvisar man på, att de manliga lösdrifvarne äro talrikare än de kvinnliga, och att de äro att betrakta som en motsvarighet till de skörlefvande kvinnorna. För att belysa innebörden af det senare argumentet kunna vi tänka oss följande fall: En ung man tar en flicka från gatan med sig på ett partihotell. Efter en eller annan timme skiljas de. Mannen går hem och lägger sig; kvinnan blir tagen af byråpolisen som »helyrkesprostituerad», då hon kommer ned på gatan. *Det*

obilliga i förfarandet kvarstår, äfven om samtidigt en s. k. luffare häktas för lösdrifveri i närmaste gathörn.

Har man emellertid klart för sig, att prostitution ej längre kan uppfattas enbart som en samling skörlefvande kvinnor eller deras lefnadssätt, utan att det är fråga om en samhällsföreteelse, i hvilken jämväl kunderna ingå som en nödvändig, handlande part, samt att denna företeelse medför vådor för samhället, så är det klart, att indignationen, som väckes av detta onda, måste rikta sig mot de båda handlande parterna. Att i stället för kunderna införa en imaginär företeelse, »helyrkesprostituerade män», eller de välbekanta »luffarna», *måste te sig som ett försök att undandraga kunderna ansvaret för den del de hafva i de vådor, prostitutionen innebär för samhället.* Betänker man tillika, huru utbredd den föreställningen är, att otukten å mannens sida är en bagatell, så inses lätt, att man långt ifrån gagnat den sak, som dock anses böra ligga lagstiftarna nära om hjärtat, nämligen prostitutionsföreteelsens bekämpande. Man kan icke höja sexualmoralens nivå med tvångsmedel, vare sig de riktas mot männen eller kvinnorna. Men så mycket kan samhället på lagstiftningsväg uträtta, att *rester af föråldrade rättssedvänjor aflägsnas,* hvilka äro ägnade att ge stöd åt skadliga fördomar.Krafvet på de båda könens likställande vid lagstiftningens behandling af prostitutionsföreteelsen kan icke affärdas som en missriktad klemighet gent emot de skörlefvande kvinnorna. Det har helt djupare rötter, det *sammanhänger med samhällets sträfvan till högre kultur.*

I det föregående ha vi sett, hurusom kommittén, för att kunna inskrida enbart mot den kvinnliga parten i prostitutionsföreteelsen, måste så att säga gå på sidan om målet och införa en helt annan företeelse, lösdrifveriet, som visserligen stundom uppträder tillsammans med prostitutionen, men långt ifrån alltid, och framför allt icke i de fall, då kommittén vill inskrida. Det är nämligen uppenbart, att för att taga hand om landstrykerskor och individer, som framsläpa en usel tillvaro på gatan, behöfves ej en särskild lagstiftning utöfver lösdrifvarlagen med dess nuvarande lydelse. *Kommittén afser tydligen något annat än de rena lösdrifvarfallen.* Vi skola nu undersöka, hvarthän det leder, om man, som kommittén föreslår, försöker utvälja en grupp af skörlefvande kvinnor, de »helyrkesprostituerade», till föremål för inskridandet.

För att kunna begränsa samhällets ingripande till »helyrkesprostitutionen» måste kommittén afstå från ett straffbeläggande, såväl i fråga om de otuktiga handlingarna som det förnedrande köpslåendet om kvinnans kropp. Men nu är det just mot dessa handlingar, som den moraliska indignationen vänder sig vid utdömandet af prostitutionen. Det är en uppenbar svaghet, särskildt från *uppfostringssynpunkt*, att vid utvecklingen af innebörden i den ifrågavarande lagstiftningen nödgas med all tydlighet framhålla, att kriminaliseringen ej afser de sexuella excesserna, de otuktiga handlingarna, köpslåendet, korteligen allt, som i den allmänna uppfattningen utgör prostitutionens innebörd ochsom gör densamma till en samhällsfara. Man frågar sig naturligt nog: hvad tjänar det till att försöka åstadkomma en lagstiftning mot prostitutionen, då man ej kan komma åt dess kärnpunkt.

Kommittén hänvisar på de helyrkesprostituerades *lefnadssätt.* »Samhället bör icke underlåta att förbjuda ett lefnadssätt af så påtagligt antisocial innebörd, som utmärker helyrkesprostitutionen, och med straff belägga öfverträdelsen af detta förbud.» Att dessa kvinnors lefnadssätt är moraliskt förkastligt, är ju uppenbart. Emellertid förefaller det egendomligt att kriminalisera ett lefnadssätt. Man är van att vid begreppet brott förknippa föreställningen om en *handling*, utförd eller underlåten, upprepad eller enstaka. Under erkännande af det synnerligen önskvärda uti, att samhället genom ett enkelt straffbud kunde bli kvitt en del antisociala element, får jag emellertid uttala mina tvifvel om, huruvida det någonsin kan bli möjligt att genomföra ett så generellt stadgande som förbud för ett visst lefnadsätt. Samhällsmyndigheten behöfver en bestämd hållpunkt för sitt inskridande. Äfven kommittén har insett detta och har utvalt en viss *detalj* i de ifrågavarande kvinnornas lefnadsätt. Det är således denna detalj, på hvilken afgörandet kommer att bero. Det betänkliga är emellertid, att omständigheten i fråga — huruvida kvinnan har anställning eller icke — ej har det nära samband med prostitutionsföreteelsens samhällsvådlighet, som kommittén förutsatt.

Kommittén finner det olämpligt att straffa en skörlefvande kvinna, så länge hon ännu, åtminstone delvis, försörjer sig på hederligt sätt. Först då kvinnan helt och hållet lämnat sig åt skörlefnaden, skulle straffbarheten

inträda. Att i det enskilda fallet afgöra, när detta tillstånd inträdt, är uppenbarligen förenadt med stora vanskligheter och lämnar fältet öppet för hvad man kallar *godtycke*. Under den gångna tiden har, såsom jag visat,tillämpningen af inskrifningsproceduren och lösdrifvarlagen mot de skörlefvande kvinnorna företett växlingar, som stå i ett påtagligt samband med den för tillfället rådande stämningen för eller emot reglementeringssystemet. Det finnes inga garantier för, att icke i framtiden en om nyttan af myndigheternas ingripande öfvertygad »vederbörande» skulle finna helyrkesprostitution föreligga i en hel del fall, där en mera skeptisk representant för samhällsmyndigheten skulle finna den tilltalade kvinnans anställning tillräcklig för att låta henne undslippa straff. Kommittén vill visserligen göra troligt, att, om kommitténs förslag till lag angående åtgärder mot utbredningen af smittosamma könssjukdomar antages, och reglementeringen i sammanhang därmed skulle upphäfvas, polismyndigheten kommer att sakna anledning att ingripa annat än gent emot sådana kvinnor, som uppträda hänsynslöst på gatan. Man förbiser härvid, att § 14 i kommitténs förslag ger en särskild anledning att ingripa mot kvinnor, som misstänkas för att genom idkande af skörlefnad sprida smittosamma könssjukdomar.

Huruvida en skörlefvande kvinna har anställning eller icke, är en *biomständighet*, som ytterst obetydligt inverkar på indignationen mot prostitutionen, och jag måste framhålla det betänkliga uti att göra straffbarheten beroende af en dylik tillfällig biomständighet. Följande kommer helt säkert att inträffa. En kvinna, som har tillräcklig inkomst för sitt uppehälle af ett anständigt yrke, har en mängd älskare. Hon lefver i lyx, spekulerar i männens fåfänga, indignationen är allmän. Hon kan ej straffas, ty hon har, försiktigt nog, aldrig lämnat sitt hederliga yrke, som kanske just ger henne möjlighet till reklam. En annan kvinna, mindre kvalificerad på prostitutionsmarknaden, har en mindre lysande kundkrets, hon väcker mindre anstöt. Hon har ej lyckatsskaffa sig stadigvarande sysselsättning, hon straffas utan betänkande. De två fallen äro samtidiga och bägge lika kända. *Ojämnheten i behandlingen vore allt för påtaglig* för att icke väcka indignation mot en lagstiftning, som medför hvad man i dagligt tal kallar uppenbar orättvisa.

Man behöfver ej blicka så vidt omkring för att finna, huru utomordentligt känsligt det nuvarande samhället är för allt, som har den minsta smak af »orättvisa». Hvarje åtgärd, huru välment den må vara, blir mer eller mindre förfelad, om den verkar stötande i detta hänseende,

De *moraliska känslorna* ha en karaktär af *allmängiltighet*. Icke allenast så, att den, som erfar en sådan känsla, förutsätter, att äfven andra människor känna på samma sätt under enahanda förhållanden. Jämväl företeelser af sinsemellan *närbesläktad* art hafva en tendens att uppväcka samma slags emotion. Häraf denna allmängiltighet, som kännetecknar de moraliska begreppen och som man fordrar för de moraliska omdömena. Då samhället straffbelägger en viss handling, fordrar det allmänna rättsmedvetandet, att samtliga handlingar af ifrågavarande art och utförda under enahanda omständigheter bli bestraffade. Visar det sig stöta på oöfvervinnerliga svårigheter att tillämpa straffet i en utsträckning, som något så när motsvarar det anförda *allmängiltighetskrafvet*, är det bättre att afstå från straffbeläggandet. Man behöfver ej befara, att därför den moraliska indignationen och dess välgörande verkningar på samhällets medlemmar skola upphöra, ty *det är ej straffet, som framkallar indignationen.*

Vid lagstiftning, särskildt på sedlighetsområdet, brukar anföras den allmänna uppfostrande verkan, som på denna väg kan ernås. Af det anförda torde framgå, att det af kommittén föreslagna inskridandet mot de helyrkesprostituerade på alltförmånga punkter stöter det allmänna rättsmedvetandet, för att man skulle våga hoppas på någon dylik verkan. Kommittén synes emellertid antaga, att de skörlefvande kvinnorna själfva skulle kunna i gynnsam riktning påverkas genom straffbeläggandet af helyrkesprostitutionen. I betänkandet säges det, att straffet torde, »om det föreskrifves i lämplig form, vara ägnadt att tillrättaföra åtminstone en del af dessa olyckliga, som eljest, lämnade åt sig själfva, skulle gått fullständigt under.» Den undersökning jag för kommitténs räkning utfört angående reglementeringen i Stockholm visade, att den förbättrande inverkan af kvinnornas dömande till tvångsarbete kan sättas lika med noll. Ej mindre än 96 à 97 % af de dömda återvända till besiktningsbyrån.

Jag tillät mig, att såsom en möjlig förklaring till det nuvarande dåliga resultatet af tvångsarbete anföra: »Man må besinna, att dessa straff ej ådömas för brottsliga handlingar utan för förseelser (mot reglementet), samt att individen på mellantiderna strafflöst får lefva ett lif, som i den allmänna uppfattningen betecknas som sedeslöst. *Kvinnan vet, att den omedelbara anledningen till hennes internering ej är hennes sedeslösa lefnadssätt utan hennes tillfälliga förseelse mot reglementet.»*

Detta resonemang torde kunna tillämpas jämväl på den internering, som enligt kommitténs förslag kommer att tillgripas gent emot de helyrkesprostituerade. Kvinnan skall ej straffas för sina sexuella excesser, ej därför att hon sålt sig eller bjudit ut sig åt förste bäste, utan därför att hon ej skaffat sig anställning eller, som det kommer att heta, därför att sedlighetspolisen ej ville godkänna den anställning hon hade.

Kommittén har själf rakt af förutsatt, att kvinnorna skola lära sig inse lagens mening vara att tillhålla dem att skaffa sig anställning, likgiltigt om de därjämte drifva skörlefnad. Ibetänkandet säges: »Medvetandet om ett sådant straffbuds (det af kommittén föreslagna) förefintlighet och effektiva tillämpning skulle *säkerligen i ett stort antal fall*Kursiv, af J. E. J—n. afhålla skörlefvande kvinnor från att lämna sin innehafda arbetsanställning». Kommitténs mening i detta hänseende framgår vidare af yttrandet: »Med nutidens ganska rikliga arbetstillfällen för kvinnan bör det i allmänhet icke möta hinder för äfven den mindre sedliga kvinnan att utöfva någon nyttig verksamhet, blott hon därvid i sitt yttre framträdande iakttager tillbörlig hänsyn.»

Vi tänka oss således en kvinna, nyss internerad i en af de framtida förbättringsanstalter, kommittén tänkt sig. Den person, åt hvilken samhället uppdragit att påverka hennes inre människa, infinner sig hos henne och börjar ett samtal om de förhållanden, som fört henne till anstalten. Han försöker, som naturligt är, att tydliggöra för henne, att det är hennes sedeslösa lif. »Visst icke», kan hon med allt skäl svara, »flera af mina bekanta lefde som jag, men jag blef händelsevis utan plats, och då tog polisen mig.» Hvad skall representanten för samhällets förbättringsverksamhet svara? Man måste förutsätta, att han känner till de grunder kommittén angifvit för helyrkesprostitutionens bestraffning. Men skulle han försöka upplysa kvinnan om, att, *då man idkar skörlefnad, fordrar samhället, att man skall bibehålla sin borgerliga anställning*, torde detta blifva ett väl magert underlag för hennes moraliska förbättring.

Då det gäller de skörlefvande kvinnornas moraliska påverkan, tillämpar man en egendomlig logik. I det nuvarande prostitutionsreglementet förbjudas de att stryka ute efter kl. 11. Före detta klockslag äro de oförhindrade att söka skaffa sig kunder. I fråga om andra af samhället ogillade handlingar, exempelvistjufnad, finnes ej någon loflig tid. Hvarför skall man genom en godtycklig tidsbestämmelse, så att säga, legalisera »utbjudandet» å en viss tid af dygnet? Och sedan beklagar man sig öfver de skörlefvande kvinnornas dåliga moral, då de öfverträda reglementet.

Man säger visserligen: samhället *afser* ingalunda att legalisera vare sig otukten eller utestrykandet. Det är emellertid ej fråga om hvad samhället afser, utan om det *omedelbara intryck*, inskridandet gör på kvinnorna, hvilket intryck är fullkomligt oberoende af lagstiftarens mening och ur uppfostringssynpunkt långt viktigare än denna.

På besiktningsbyrån kan man f. n. när som helst få höra följande dialog mellan en kvinna och föreståndaren, som varnar henne för utestrykande: »Ni är rapporterad för utestrykande efter kl. 11.» — »Nog är det bra kitsligt af konstapeln att rapportera mig, bara därför att klockan var 5 minuter öfver 11.» Tankegången hos kvinnan är tydligen: Till kl. 11 har jag *rättighet* att stryka ute.

Vid ett tillfälle hörde jag föreståndaren för byrån uppmana en kvinna, som skulle inskrifvas, att hon borde resa hem till sina föräldrar. Hon borde betänka, att om hon stannade i staden och drefve skörlefnad, riskerade hon att bli dömd till tvångsarbete. Kvinnan svarade, att hon tänkte ställa sig reglementet till efterrättelse, och då kunde polisen ej göra henne något. För kvinnan är polisen den »kitslige», som förmenar henne att utnyttja den*frihet »lagen» garanterar henne.*

Kommittén säger: samhället fordrar, att dess medlemmar utöfva någon nyttig verksamhet, att de arbeta. Den mera oreflekterande samhällsmedlemmen, som ej lärt sig betrakta samhället som en person, resonerar helt enkelt: jag måste arbetaför att få något att lefva af. Den skörlefvande kvinnan tänker: jag får pengar nog af mina kunder, hvarför skulle jag skaffa mig arbete. Genom kommitténs lagstiftning skall nu tydliggöras för kvinnan, att hon måste skaffa sig arbetsanställning. Hvarför skall jag nödvändigtvis ha anställning, frågar kvinnan, då jag har pengar nog att göra rätt för mig. Byråpolisen, som häktat henne, svarar naturligtvis: Ni drifver skörlefnad, skaffar Ni Er ej arbete, blir Ni dömd till tvångsarbete. Kvinnan fortsätter med nödvändighet resonemanget på följande sätt: Skaffar jag mig en anställning, så får jag fortsätta skörlefnaden.

Samhällets inskridande leder ovillkorligen till *ett legaliserande af skörlefnaden. Arbetsanställningen blir det villkor, på hvilken rättigheten till skörlefnad förvärfvas.* Hvilket inflytande detta förhållande skall utöfva på kvinnornas moraliska uppfattning är lätt att inse.

Egendomligt kommer också omslaget i samhällets uppfattning af »prostitutionens farlighet» att te sig. F. n. har man ej ord nog kraftiga att fördöma den kvinna, som »i smyg» driver skörlefnad. De, som inställa sig regelbundet å byrån och som i följd däraf ej kunna ha någon tjänst, hafva betraktats som »ordentliga». Nu är det meningen att alldeles vända om uppfattningen. Samhällets inskridande mot de skörlefvande kvinnorna har aldrig utmärkts för någon konsekvens. Hufvudsaken har varit, att man haft tillfälle att ingripa.

Kommitténs förhoppning, att straffhotet skall förmå kvinnorna att bibehålla sin anställning, gör ett egendomligt intryck, då man tar i betraktande den verkan, samma straffhot för närvarande har på samma slags kvinnor i fråga om att förmå dem att ställa sig prostitutionsreglementets föreskrifter till efterrättelse. I betänkandet yttras: »statistiken visar ock, att den vanligaanledningen till de inskrifnas uteblifvande från de föreskrifna besöken å byrån är den, att de veta eller misstänka sig vara sjuka. — — — Genom att fortsätta besöken å byrån, riskera de ju endast, att de under någon tids vistelse å sjukhus kostnadsfritt erhålla bot för sin sjukdom; men hellre än att underkasta sig detta, utsätta de sig för den större risken att blifva dömda till tvångsarbete.» Kommittén har icke anfört hvarpå den grundar sin förhoppning, att hotet med tvångsarbete skall verka kraftigare, då det gäller det af kommittén anförda syftet.

Kommittén har uppställt de »helyrkesprostituerade» som en väl afgränsad grupp af skörlefvande kvinnor, utgörande ett senare utvecklingsstadium af de »enbart yrkesprostituerade», om man med detta uttryck får beteckna dem, som efter kommitténs mening drifva en mindre kvalificerad form af prostitution.

I betänkandet lämnas en skildring, huru man föreställer sig uppkomsten och begränsningen af »helyrkesprostituerade»: »Det lefnadssätt, som lagen afser att förbjuda, torde härigenom (med orden »under ovillighet till hederligt arbete hafva skörlefnad till sin enda eller hufvudsakliga förvärfskälla») vara tydligt angifvet icke blott för de dömande myndigheterna utan ock för de ifrågavarande prostituerade själfva. Af dessa senare hafva ju en del aldrig haft, kanske icke ens sökt någon hederlig sysselsättning. Flertalet hafva dock haft sådan, och dessa skulle, om de därom tillfrågades, i regel kunna ganska noga uppgifva den tidpunkt, då de under resan utför öfverskridit *den sålunda uppdragna gränsen.*Kursiv. af J. E. J—n. En sådan skulle då vanligen förtälja, huru hon efter det första felsteget småningom börjat föra ett utsväfvande lif; huru hon under fester med nattvak samt alkoholmissbruk alltmerbörjat finna den borgerliga sysselsättningen besvärande, såsom dels kräfvande arbete å tid, då hon efter utsväfningarna helst önskade hvila sig, och dels åläggande henne en viss försiktighet i fråga om det yttre uppträdandet, samt hur hon slutligen kastat allt hederligt arbete öfver bord, för att 'blifva flicka', och sålunda odeladt kunna ägna sig åt utöfningen af 'yrket'.» Denna skildring visar, hur man tänker sig det gå till, då en kvinna passerar den af kommittén uppdragna gränsen mellan en enkelt yrkesprostituerad, »som iakttager en viss försiktighet i det yttre uppträdandet» och den helyrkesprostituerade, »som förgiftar den allmänna moraliska uppfattningen».

Tydligen föreställer man sig, att den af kommittén uppdragna gränsen för lösdrifvarlagens tillämpning å skörlefvande kvinnor motsvarar en bestämd vändpunkt i kvinnornas lif, och att den sammanhänger med vissa psykologiska förhållanden — en inträdande motvilja mot arbete. Detta är emellertid ett misstag. I verkligheten

förhåller det sig så, att den af kommittén, efter anvisning af »gällande svensk rätt», uppdragna gränsen mellan »helyrkesprostituerade» och »enbart yrkesprostituerade» af kvinnorna själfva så ofta öfverskrides fram och tillbaka, att den blir utplånad. Vid studiet af materialet från besiktningsbyrån finner man, att samma kvinna ena månaden haft tjänst eller arbete, andra månaden gått på byrån och således varit »helyrkesprostituerad», tredje månaden har hon åter anställning och har blifvit befriad från besiktningsskyldigheten, och på detta sätt fortgår det fram och tillbaka under ett eller flera år.

Det vore naturligtvis af stor betydelse att kunna visa, att kommitténs straffbarhetsgräns har en psykologisk motsvarighet. Att i ett särskildt fall afgöra, huruvida en kvinna har anställning eller icke, kan vara en jämförelsevis enkel sak — en rapportfrån sedlighetspolisen kan vara tillräckligt upplysande. På detta afgörande grundas straffbarheten. Kunde man nu uppvisa en bestämd inre förändring hos kvinnan, som toge sig ett uttryck i det förhållandet, att hon blifvit utan anställning, så vore inskridandet mot henne icke betingat af en rent yttre tillfällighet. Nu är det emellertid omöjligt att antaga, att hos en yrkesprostituerad kvinna, som ena månaden arbetar och andra månaden är sysslolös och så åter börjar arbeta, hvarje gång en sådan inre förändring försiggår. Den anförda skildringen i betänkandet slutar vid ett moment, som tydligen tänkes motsvara den nuvarande *inskrifningen* å besiktningsbyrån. Men man glömmer, att det finnes ett mycket betänkligt »därefter». Jag kan ej undgå att påpeka, hurusom försvararna af reglementeringen förfarit på ett liknande sätt. Man beskrifver de svåra sjukdomssymtom, den af byråpolisen »första gången anträffade» kvinnan i många fall företett, och slutar med en lyckönskan till samhället, att denna kvinna blifvit infångad och inlagd på sjukhus. Att kvinnan i fråga efter en tid åter är ute i rörelsen och fortfarande farlig, lämnar man ur räkningen. Hon betraktas som oskadliggjord, i och med att byråpolisen tagit hand om henne.

Kunde man hoppas, att kvinnan i den anförda skildringen vore oskadliggjord, i och med det att myndigheterna fått hand om henne och konstaterat lagens kännemärken på helyrkesprostitution — under den förutsättningen kunde man tänka sig något berättigat i det föreslagna förfarandet. Men ännu så länge har man icke i vårt land och sannolikt ej heller annorstädes lyckats åstadkomma en tvångsanstalt, där man i någon afsevärd grad lyckats förbättra kvinnorna. Ej heller kan man inspärra dem på lifstid. Alltså, vi måste räkna med, att kvinnan återvänder till de gamla vanorna. Låt oss antaga, att hon en tid utnyttjar något af derikliga arbetstillfällen, om hvilka kommittén talar i betänkandet. Hon är således enbart yrkesprostituerad åtminstone till en tid. Men hvar ha vi den gräns i fråga om det moraliska tillståndet, som skulle göra henne mindre samhällsfarlig nu än då hon dömdes för »helyrkesprostitution»? *Den af kommittén uppdragna gränsen mellan »helyrkesprostituerade» och »enbart yrkesprostituerade» existerar påtagligen endast på papperet.*

Såsom vi ofvan sett, utgöres kommitténs grupp »helyrkesprostituerade» af samma slags individer som de »enbart yrkesprostituerade». En kvinna kan ena dagen tillhöra den förra gruppen, andra dagen den senare. Kommittén anser emellertid helyrkesprostitutionen framför andra former af prostitution vara särskildt farlig. Denna uppfattning motiveras på följande sätt: »Tydligt är, att de kvinnor, som hemfallit åt prostitution af det senare slaget (helyrkesprostitution), skola i vida högre grad än de förra (yrkesprostituerade, som bibehållit anställning af något slag) genom sitt sedeslösa lefnadssätt såväl såra den allmänna anständighetskänslan som ock till följd af sin demoraliserande inverkan å en del af befolkningen bidraga till förgiftning af den allmänna moraliska uppfattningen i samhället.»

Det torde först böra framhållas, att, då *satsen om helyrkes-prostitutionens särskilda farlighet* utgör grundvalen för komitténs förslag att kriminalisera en viss form af prostitutionen, denna sats borde hafva bevisats. Kommittén borde med direkta hänvisningar till verkligheten hafva ådagalagt det berättigade uti att uppställa gruppen helyrkesprostituerade.Man skulle möjligen kunna anföra, att kommittén vid uppställandet af gruppen helyrkesprostituerade haft kvinnorna å de s. k. fiickställena i åtanke och att, ifall kommitténs förslag antoges, polisen skulle kunna häkta dessa kvinnor. Det skall villigt medgifvas, att kvinnorna ej kunna hinna tillräckligt hastigt skaffa sig den skyddande arbetsanställning, som behöfs för att ej bli tagen som »helyrkesprostituerad». Men efter någon tid, då kvinnorna börja återvända från tvångsarbetet och återuppsöka sina gamla värdinnor, äro

förhållandena nog ändrade. Det finnes en hel del arbeten, som kunna utföras i hemmet och som icke äro af den natur, att de hindra mottagandet af en kund. Med kännedom om prostitutionens anpassningsförmåga är det säkrast att ej ställa alltför stora förhoppningar på den framtida verkan af åtgärder, som varit effektiva för tillfället. Vill man ingripa mot denna form af prostitution, är det säkrare att rikta sig mot de s. k. värdinnorna och en del husvärdar, en åtgärd, som kommittén också enhälligt förordat i sammanhang med föreslagna ändringar i lagstiftningen mot koppleri. Kommittén gör en hänvisning till »gällande svensk rätt».Det är emellertid högst tvifvelaktigt, att man vid tillkomsten af lösdrifvarlagen gjorde den bestämda skillnad mellan yrkesprostituerade och helyrkesprostituerade, som göres i kommitténs betänkande. Sannolikast är, att man nöjde sig med att förklara lösdrifvarlagen vara tillämplig på skörlefvande kvinnor (yrkesprostituerade i kommitténs mening), utan att man härvid tänkte på att åtkomma någon viss i moraliskt hänseende från de öfriga skild grupp.

Det förhåller sig nog icke så, som kommittén synes antaga: Konstatera att en skörlefvande kvinna saknar anställning, och Ni har framför Er samhällsgiftet så att säga i koncentrerad form. Kommittén medger, att det finnes andra skörlefvande kvinnor än de helyrkesprostituerade. Men deras osedliga lif försiggår »vanligen mera obemärkt och deras demoraliserande inverkan blifver till följd däraf ock af mindre omfattning», menar kommittén. Erfarenheten visar dock, att de förtäckta och på visst sätt privilegierade formerna af prostitution äro farligare än de mer ohöljda, som verka afskräckande på ofördärfvade sinnen.

Det är att beklaga att i betänkandet ej närmare utvecklats, huru kommittén tänkt sig förloppet vid den moraliska smittans

spridande speciellt genom de helyrkesprostituerade. Å sid. 191 talas endast i allmänna ordalag om den demoraliserande inverkan å en del af befolkningen, som utöfvas af dessa kvinnor. Det anges icke, hvilken del af befolkningen som härmed afses. Å sid. 193 heter det vidare, att det icke är »de enstaka sexuella excesserna, som föranleda samhällets ingripande, utan det är det anstötliga, demoraliserande och förvända i hela lefnadssättet». Hvarför undantager man de sexuella excesserna? Sannolikt emedan de bedrifvas utan vittnen samt emedan de e] särskildt utmärka de helyrkesprostituerade. Hvad är det man vill utmärka med det »förvända» i lefnadssättet, om man bortser från de sexuella excesserna? Att de taga betalt af sina kunder? Men det göra alla yrkesprostituerade. Att de visa sig på offentliga nöjesställen? Ja, detta gäller ju också andra prostituerade samt framför allt männen, kvinnornas kunder, som vanligen bekosta kalaset vid dylika tillfällen. Sannolikt vill man med de anförda orden »det anstötliga, demoraliserande och förvända i hela lefnadssättet» antyda uppsökandet af kunderna, kvinnornas utbjudande af sig själfva. I detta afseende får man gifva kommittén så tillvida rätt, att en kvinna, som ej har någon anställning, är i tillfälle att ej allenast å kvällarna efter arbetstidens slut utan jämväl midt på dagen bjuda ut sig. Men innebär nu detta utbjudande en så mycket större samhällsfara än den, som hotar från andra yrkesprostituerade, att det af kommittén föreslagna inskridandet med dess betydande olägenheter kan anses motiveradt? Hvilka är det, som utsättas för denna lockelse midt på dagarna? Jo, hufvudsakligen sysslolösa flanörer, som till stor del höra till prostitutionens ständiga kunder.

I betänkandet antydes, att, oafsedt det ökade tillfälle att bjuda ut sig, de helyrkesprostituerade skulle utöfva en störrelockelse å männen. Häremot må emellertid invändas följande: Af betänkandet framgår, att man föreställt sig de helyrkesprostituerade såsom ett senare utvecklingsstadium af de enbart yrkes-prostituerade. Nu är det nogsamt bekant, att de kvinnor, som hafvade största förutsättningarna att draga till sig män, äro de unga och de, som kunna inge illusionen af att icke vara »allmänna» d. v. s. just de, som efter kommitténs mening ännu *icke* utvecklat sig till helyrkesprostituerade. Kommittén har icke beaktat, att den mest omfattande trafiken på prostitutionsmarknaden äger rum på kvällarna efter arbetstidens slut, och i denna trafik spela sådana omständigheter som den, att kvinnan har anställning eller icke, ingen som helst roll. På sid. 192 framhålles, att de helyrkesprostituerade utgöra en särskild fara för det uppväxande släktet. Nu är det bekant, att de helyrkesprostituerade, de som efter kommitténs mening så att säga tagit sitt yrke på fullt allvar, hufvudsakligen ha en jämförelsevis välsituerad kundkrets, och att de undvika ungdomar, som äro mindre pålitliga såväl med hänsyn till betalningen som hälsotillståndet. Däremot äro fall kända, då unga flickor, ännu ej helyrkesprostituerade, haft förbindelser med uppväxande ungdom. Man anför vidare (sid. 192), att de

helyrkesprostituerade genom att mottaga kunder i sin bostad demoralisera sin omgifning, men detta gäller ju äfvenledes de enkelt yrkesprostituerade, hvilka också mottaga sina kunder hemma hos sig. Utgår man från den förutsättning, att de helyrkesprostituerade helt och hållet inrättat sig för »yrket», då kan man på samma gång antaga, att de skaffat sig en bostad, där de och deras kunder icke äro störda af någon omgifning. Det framhålles vidare (sid. 196), att de helyrkesprostituerade skulle utöfva en särskild lockelse på andra kvinnor att ägna sig åt skörlefnad. Att skörlefvande kvinnor draga med sig andra,

torde vara konstateradt i flera länder. Hvad särskildt Stockholm beträffar, har detta förhållande, som man kan kalla prostitutionens självfrekrytering, blifvit påvisadt af kommitténs bortgångne ledamot d:r Lindblad. Emellertid finnes det intet skäl att tillskrifva de helyrkesprostituerade ett större inflytande än andra skörlefvande i detta hänseende. Ett vanligt förlopp är följande: En prostituerad — helyrkes eller enbart yrkesprostituerad — som ursprungligen kommit från landsorten till Stockholm som tjänsteflicka, träffar en dag en bekant från hemorten — en läskamrat som det ofta heter. De gå ut och se på stan, de träffas flera gånger, de besöka nöjestillställningar, träffa »herrar» och sedan — jag behöfver ej fortsätta skildringen, i andra fall får en kvinna — hel- eller enkelt yrkesprostituerad — af sina bekanta herrar uppmaning att nästa gång ha någon annan treflig flicka med sig etc. Att det skulle vara egenskapen af att vara »helyrkesprostituerad», som på något sätt underlättade den skörlefvande kvinnans försök att draga andra med sig, måste på det bestämdaste bestridas. I regel förhåller det sig så, att kännedomen om att en kvinna är »allmän» verkar afskräckande. *Det finnes intet hållbart skäl för att antaga, att de s. k. helyrkesprostituerade skulle utöfva någon större lockelse än andra prostituerade vare sig på män eller kvinnor.* Återstår att behandla frågan om »anstötligheten».

Af hvad kommittén anfört i betänkandet framgår, att med det »anstötliga» ej menas enbart sådana handlingar, som kunna rubriceras som »provokation till otukt och annat förargelseväckande beteende å allmän plats», hvilka handlingar efter kommitténs enhälliga mening böra bestraffas, likgiltigt om de begås af män eller kvinnor. Kommittén vill tydligen bespara de välsinnade medborgarna anblicken af kvinnor, som kunnamisstänkas för att vara »helyrkesprostituerade». Hvarpå känner man igen en sådan kvinna, förutsatt att hon ej gör sig skyldig till de anförda straffbara handlingarna? Svaret blir naturligtvis: på klädseln och på sättet att röra sig på gatan och allmänna platser. Men hur skal! man veta, att en kvinna med ett oförsiktigt sminkadt ansikte, en extravagant toalett o. s. v. är »helyrkesprostituerad»? Hon kan mycket väl ha arbetsanställning, kanske rakt af vara hederlig och likväl väcka anstöt, javäl, men de kvinnor, som man vill åt, visa sig dag efter dag på gatorna och detta är sårande för anständighetskänslan, menar man. Men hvarför vill man ej af samma skäl ingripa mot de män, som röra sig på gatorna i samma tydliga afsikt som kvinnorna? Man kan, synes mig, omöjligen af anständighetssyn föreslå ett inskridande, som är förenadt med så många olägenheter och som genom sin ensidighet så uppenbart sårar känslan för rättvisa och billighet i samhället.

I självva verket innebär *ett ensidigt fasthållande vid anständighetssynpunkten en risk, att den verkliga moraliska indignationen mot otukten förslöas.* Det är en gammal iakttagelse, som ligger till grund för det bekanta uttrycket: »anständigheten kom och sederna försvunno». Visar det sig, att till och med lagstiftaren bagatelliserar ett tydligt uttaladt kraf på likhet inför lagen för att kunna vidmakthålla ett visst anständighetsförfarande, om myndigheterna småningom antagit, så blir naturligtvis följden den, att också den enskilde sätter anständigheten i främsta rummet. En hvar, och framför allt de unge männen, kan resonera som så: det är ej de sexuella excesserna, som äro så farliga, det är den offentliga skandalen, och äfven den är ej så farlig å männens sida.De betänkligheter jag ofvan framställt mot kommitténs förslag hafva hufvudsakligen varit af principiell natur. Men äfven den *direkta erfarenhet*, man haft af tvångsarbetsstraffets verkan å de prostituerade kvinnorna, talar ett så tydligt språk, att någon tvekan om det föreslagna förfaringssättets olämplighet ej kan förefinnas hos den, som satt sig in i dessa förhållanden.

Kommittén vill bibehålla lösdrifvarelagens nuvarande tillämpning å de s. k, helyrkesprostituerade af fyra skäl: 1:a för att afskräcka de skörlefvande kvinnorna från att lämna den arbetsanställning, de möjligen ha; 2:a för att bereda samhället tillfälle att ingripa med en uppfostrings- och förbättringsverksamhet gent emot de djupast

sjunkna bland de skörlefvande kvinnorna; 3:e för att gifva myndigheterna ett medel dels att hålla landsbygden och de mindre städerna fria från helyrkesprostitution, dels att inskrida mot de mest hänsynslösa bland de större städernas skörlefvande kvinnor; 4:e för att erhålla en laglig grund för ett sanitärt ingripande mot de skörlefvande kvinnorna. Kommittén har visserligen ej anfört detta skäl, men en hvar kan inse, att lösdrifveriförfarandet är en nödvändig förutsättning för 14 § i kommitténs lagförslag.

Tvångsarbetsstraffets afskräckande verkan är redan i det föregående omnämnd. Ur min redogörelse för »reglementeringen i Stockholm 1859—1905» tillåter jag mig anföra: »Hvarannan till hvar tredje förseelse (mot prostitutionsreglementet) leder till varning, hvar 13:de till hvar 15:de medför häktning. Trots detta begår hvarje besiktningsskyldig kvinna i genomsnitt hvar 14: de dag en förseelse, som blir anmärkt.--— Det har visat sig, att ej mindre än 3/4 af dem, som aftjänat detta straff (tvångsarbete), åter blifvit dömda, och detta likgiltigt om de förut varit dömda en eller flera gånger. Att tvångsarbetsstraffetej förmår afskräcka kvinnorna från att återvända till skörlefnaden efter slutadt straff, framgår däraf, att ej mindre än 96 à 97 % af de dömda återkomma till byrån.» *Att f. n. tvångsarbetsstraffets afskräckande verkan är lika med noll* torde vara obestridligt. Kommittén antager emellertid, att straffhotet skulle blifva kraftigare, om straffet tillämpas med ännu större konsekvens, än hitintills ansetts vara möjligt, samt om man utsträcker strafftiden. Det torde emellertid vara *något annat än den korta strafftiden* (2 à 3 månader första gången), som är orsaken till straffets ringa verkan. Kommittén har i sitt betänkande ej gått in på denna fråga, ehuru det synes ha legat nära till hands. Man må dock betänka, att tillämpningen af detta straff förorsakar staten årligen rätt stora utgifter, samt att det ej kan vara med samhällets värdighet öfverensstämmande att utan vidare fortsätta med ett förfaringssätt, som tydligen är ägnadt att undergräfva aktningen för samhällets straffande myndighet. Har man icke i de ofvan skildrade förhållandena fått en fingervisning om, att djupare liggande orsaker utgöra grunden till den ringa effektiviteten af straffet — orsaker, som ej kunna undanröjas enbart genom att skärpa straffet?

Hvad man i första hand har att beakta är den omständigheten, att *straffet ej är den logiska konsekvensen af ett brott.* De förseelser, för hvilka kvinnorna nu dömas — i de flesta fall utestrykande efter klockan 11 eller uteblifvande från besiktning — betraktas ej af någon människa såsom brott. Ingen betraktar heller saknad af arbetsanställning eller ens »ovillighet till hederligt arbete» som ett brott, och någon ändring i denna uppfattning torde svårligen kunna åstadkommas genom kommitténs uttalande.

Vidare äro påtagligen utsikterna mycket stora, att en förseelse mot reglementet sådan som det ofvannämnda utestrykandetej blir anmärkt. *Frestelsen att öfverträda förbudet* är så mycket större, som denna öfverträdelse på det närmaste sammanhänger med drifvandet af »yrket». I hvad mån ändras nu dessa förhållanden genom kommitténs förslag? Utestrykandet och uteblifvandet från besiktning blifva ej längre straffbara förseelser. Däremot komma kvinnorna att straffas, om de sakna arbetsanställning. Själfva skörlefnaden och uppsökandet af kunder äro fortfarande icke straffbara. Nu frågas, blifva icke *utsikterna för kvinnorna, att deras sysslolöshet undgår upptäckt*, fullt ut lika stora, som under nuvarande förhållanden utsikterna att deras utestrykande å förbjuden tid förblir oanmärkt? Och vidare, huru nära till hands ligger det ej, att en skörlefvande kvinna blir utan plats? Kan man nu föreställa sig, att en sådan kvinna af det straffhot, kommittén tänker åvägabringa, låter sig förmås att afstå från skörlefnaden, tills hon hunnit få plats igen? Eller vågar man hoppas, att kommitténs förslag skall vara ägnadt att öfver hufvud taget afskräcka kvinnor från skörlefnad i högre grad, än hvad fallet är med det nuvarande systemet, som hotar kvinnorna ej blott med tvångsarbete utan jämväl med alla de obehag, som åtfölja besiktningen. Den stora ökning i de inskrifna kvinnornas antal, som åtföljt hvarje skärpning af det nuvarande systemet, har tiil fullo ådagalagt, huru ringa värde det har som afskräckningsmedel. Det låter så enkelt och så modernt att säga: »samhället bör förbjuda ett antisocialt lefnadssätt». Men har man på allvar betänkt, huruvida några förutsättningar finnas att genomföra ett sådant förbud? Att förbjuda en viss handling är något, som en hvar något så när kan fatta — men att förbjuda ett lefnadssätt? Därtill kommer, att just det väsentliga i dessa kvinnors lefnadssätt, skörlefnaden, ej är förbjuden. Tilltror man verkligen dessa kvinnor en så utvecklad reflektionsförmåga, attde skola fatta förbudets verkliga och efter kommitténs mening samhällsuppfostrande

innebörd? Mig synes, att kommittén, i betraktande af den föreliggande erfarenheten om tvångsarbetsstraffets verkan på de skörlefvande kvinnorna, borde i betänkandet hafva behandlat de nu påpekade förhållandena på ett mera ingående sätt i st. f. att öfverlämna hela denna fråga åt en annan kommitté, som ej i samma grad haft tillfälle att studera de prostituerade kvinnornas lefnadsförhållanden.

Hvad tvångsarbetets förbättrande och uppfostrande verkan beträffar, har kommittén visserligen ej lämnat vår närvarande erfarenhet helt och hållet obeaktad. Kommittén antager emellertid, att det ogynnsamma resultatet beror på den hos oss gällande anordningen af tvångsarbetet. Kommittén föreslår att genom en längre tids internering vänja kvinnan vid regelmässigt arbete. Men det är ju hvad man försöker redan nu. En utsträckning af interneringstiden har inga större utsikter att lämna bättre resultat, ty man nödgas medgifva, att *»äfven de på längre tid intagna utgå oftast oförbättrade»*Kursiv, af J. E. J—n.. Man föreslår en noggrann uppdelning af de internerade kvinnorna efter graden af deras vanart, utväljandet af sådant arbete för de särskilda individerna, som synes vara bäst ägnadt att hos dem skapa nödig arbetslust o. s. v. Det är godt och väl att framställa sådana förslag, men ännu bättre vore, om man kunde ge anvisning på någon tvångsanstalt i världen, där man lyckats moraliskt förbättra prostituerade kvinnor i den ålder och med de förutsättningar, att de »gå i marknaden» efter frigifvandet. Kommittén borde efter mitt förmenande, äfven beträffande utsikterna att förbättra kvinnorna, hafva meddelat en utredning angående de möjliga orsakerna till denallt annat än uppmuntrande erfarenheten af tvångsarbetsstraffets verkan.

Vid en sådan utredning skulle kommittén ej hafva undgått att ytterligare beakta det ur *pedagogisk synpunkt misslyckade sättet* att tillämpa lösdrifvarlagen på de ifrågavarande kvinnorna, hvarpå jag i min redogörelse för reglementeringen i Stockholm fäst uppmärksamheten. Kommittén talar i betänkandet, naturligtvis med rätta, om de lastfulla, djupt sjunkna kvinnorna. Låt oss emellertid för ett ögonblick betrakta dem som människor, med en viss om ock ringa grad af reflektionsförmåga, af förmåga att bedöma sitt läge, att uppfatta sammanhanget mellan den behandling de röna i samhället och sitt eget lefnadssätt. De veta, att otukten är något, som utdömes af de »hyggliga» människorna, men erfarenheten har lärt dem, att den är mycket vanlig icke minst inom samhällsklasser, som borde vara en förebild för andra. De ha haft förbindelser med män, som kanske stå mycket nära de personer, som å samhällets vägnar rannsaka dem, varna dem för lösdrifveri och döma dem till tvångsarbete. De veta, att det anses skamligt att sälja sig, men erfarenheten har lärt dem, hvilket värde männen sätta på deras gunst. De veta vidare, att man och man emellan anses det ej som något förnedrande att hafva haft förbindelser med »flickor», blott det ej kommit till offentlig skandal. En vacker dag befinner sig en sådan flicka internerad i tvångsarbete. Hon har ej fått den utbildning i samhällslära, att hon fått klart för sig betydelsen af samhällsgiftet prostitution. »Eftersom jag befinner mig i fängelse, måste jag ha begått något brott», tänker hon, »men hvad har jag gjort? Sålt mig — ja, men det ville ju karlarna så gärna, att jag gjorde; och *de* bli icke straffade. Jag hade ej tjänst eller arbete — men jag gjorde rätt för mig. Det är orättvist, att *jag skall få lida.»Det kan ej undvikas, att kvinnorna komma in på tvångsanstalten med den bestämda öfvertygelsen, att de blifvit »orättvist behandlade».* Den buttra uppsynen, det otillgängliga, tvära sättet, som är så karaktäristiskt för de internerade kvinnorna, har sin förklaring. Kommittén kan visserligen för egen del vara af den åsikten, att kvinnornas behandling är fullt rättvis. Men då man vet, att en hel del samhällsmedlemmar, som på allvar försökt sätta sig in i frågan, finna inskridandet ägnadt att såra känslan för rättvisa och billighet, borde man ej vara blind för den möjligheten, att *kvinnorna själfva* finna sin behandling orättvis, och mycken människokännedom behöfves då icke för att inse den moraliska verkan af en sådan behandling.

Den vanliga brottslingen, som, om också efter ihärdigt nekande, öfvertygats om sitt brott, inser sammanhanget mellan straffet och brottet. Han vet, att, om hans medbrottslingar bli kända, så få de samma behandling. Äfven den förhärdade yrkesförbrytaren har en känsla af det logiska i att samhället straffar honom. Man har exempel på uttalanden, som visa, att han så att säga erkänner samhället som krigförande part. Hos brottslingen, som erkänt, finnes sålunda åtminstone en möjlighet att utveckla en insikt om hans egen brottslighet, hvilket är en nödvändig förutsättning för en förbättring. Erfarenheten visar emellertid, huru svårt det är äfven i dessa fall att nå några

gynnsamma resultat. Men i sådana fall, där ej spår af den nämnda förutsättningen finnes, måste naturligtvis förbättrarens uppgift vara hopplös från början. Därtill kommer hos den prostituerade kvinnan utsikten att efter straffets uttjänande få återvända till det förra lifvet, hoppet att kunderna ej glömt bort henne o. s. v. Nu vill man kanske mot ofvan anförda resonemang invända: De prostituerade kvinnorna äro degenererade individer. Dehärstamma från förbrytar- och alkoholistfamiljer o. s. v. De sakna öfver hufvud taget känsla för rätt och orätt. Undersökningarna angående prostitutionens rekrytering gifva emellertid, åtminstone hvad Stockholm beträffar, intet stöd åt hypotesen om degenerationen som orsak till prostitutionens rekrytering. Det stora flertalet af de inskrifna äro födda på landsbygden i vanliga arbetarhem. De hafva kommit som tjänarinnor till hufvudstaden och hafva haft tjänst ofta nog i flera år, innan de blifvit inskrifna. Emellertid, antag att de samtliga voro degenererade från början, — så mycket sämre utsikter att genom någon behandling få dem förbättrade.

Men, säger man, skall samhället lämna dessa stackars varelser vind för våg? Ja, hvarför icke, då erfarenheten visar, att samhällets ingripande ej medför någon nytta och från principiell synpunkt är, lindrigt sagdt, tvifvelaktigt. Genom att samla ihop dessa element och internera dem har samhället dragit på sig en börda, som det sedermera ej kan komma ifrån. Ute i lifvet blifva dessa kvinnor efter några år af omständigheternas makt i alla händelser drifna ur marknaden. Den insikt om skyldigheten att arbeta, som samhället genom en dyrbar uppfostran förgäfves söker inpränta hos dem,Det torde böra anmärkas, att en hel del af de inskrifna, som frivilligt tagit tjänst eller arbete, visat mycket god både förmåga och vilja att arbeta. lär dem den oblidkeliga nödvändigheten gratis. Men äfven andra krafter än nöden äro verksamma. Det finnes samhällsmedlemmar, som drifna, icke af oklara uppfostrings- och förbättringsteorier, utan af känslan för olyckliga medmänniskor oegennyttigt ägna sig åt dem, som frivilligt söka hjälp. Erfarenheten har visat, att på denna väg nås resultat, som samhällets tvångsförbättring aldrig kan uppnå. Det voremera praktiskt, att samhället i någon mån ekonomiskt understödde en del dylika företag af enskilda, naturligtvis mot rättighet till kontroll öfver förvaltningen. Samhällets inskridande med tvång för att moraliskt förbättra de skörlefvande kvinnorna erinrar om forna tiders försök att med tvång omvända folk till annan religion. Man hade på den tiden e] så mycken pedagogisk erfarenhet, och den goda viljan rättfärdigade försöken — men i vår tid? För öfrigt, staten har ju så inånga uppfostringsplikter att fylla. Vi sakna ännu yrkesutbildningsanstalter för större delen af den uppväxande befolkningen. Hvarför skall man börja med att inrätta dylika anstalter för just det material, om hvilket man på förhand kan säga, att det är minst mottagligt för uppfostran? Egendomligt är, att kommittén, under erkännande af tvångsarbetets värdelöshet såsom uppfostringsmedel för dessa kvinnor, likväl föreslår dess bibehållande ur denna synpunkt — och detta utan att på något sätt hafva öfvertygat sig om möjligheten att inrätta tvångsarbetet på ett sådant sätt, att det kunde verka i kommitténs syfte. Man föreslår att i lag fastslå en för staten dyrbar behandling utan att hafva förebragt någon annan utredning än den, som visar behandlingens värdelöshet.

Genom det nuvarande inskrifningsförfarandet med åläggande för kvinnorna att inställa sig å byrån o. s. v., har man, såsom jag visat, tillskapat en »stam af inskrifna», som tynger på samhället. Med kommitténs förfarande kommer man att erhålla en »stam af varnade», hvars antisociala instinkter skärpas genom samvaron å tvångsarbetsanstalterna. Den gemensamma känslan af orättvis behandling från samhällets sida, känslan af att vara utsatta för samma förakt och samma olyckor, samma godtycke är det kitt, som sammanfogar dessa element till enmassa, hård och ogenomtränglig för samhällets försök att med våld omskapa den inre människan hos dessa individer. Den i stort anlagda tvångsförbättringsproceduren kommer under nötningen med den hårda massan ohjälpligen att antaga karaktären af en schablon, lika tröstlös som den nuvarande reglementeringen.

Kommittén utgår från det antagandet, att det är lösdrifvarlagens nuvarande tillämpning, som förklarar det faktum, att helyrkesprostituerade ej finnas å landsbygden och i de mindre städerna. Antagandet grundar sig på upplysningar, som inhämtats från polismyndigheterna i en del städer. Det är lätt att förstå uttalandena af dessa myndigheter. Å flera ställen har det inträffat, att prostituerade kvinnor från Stockholm eller andra städer gifvit s. k. gästuppträdanden i de mindre städerna. Myndigheterna ha inskridit och varnat eller häktat dem för lösdrifveri. Det ligger nära till hands att sätta detta ingripande i orsaksförhållande till den företeelsen, att dessa samhällen faktiskt ej haft någon »stam af inskrifna kvinnor» såsom t. ex. Stockholm. Men det är mycket vanskligt att

förklara samhällsföreteelser, och det torde vara tvifvel underkastad!, att de ifrågavarande myndigheterna haft tillfälle till mera djupgående studier af prostitutionens orsaker. Det ligger ju också så nära till hands att tillskrifva sitt eget ingripande förtjänsten af en god sakernas ordning. Emellertid är det nogsamt bekant, att det endast är storstäderna, som erbjuda gynnsamma betingelser för prostitutionsföreteelsen. i de smärre finna kvinnorna ej den nödvändiga kundkretsen. Där existera knappast de möjligheter till nöjen och utelif, utan hvilka prostitutionen ej kan florera. En och annan prostituerad kan ju finnas på platsen, men hon är vanligen så att säga hemma på orten. Den rörliga omsättningen bland de prostituerade, som utmärker storstaden, finner man icke i de små samhällena.Det är intressant att undersöka de prostituerade kvinnornas å en ort härstamning från olika delar af landet: Hufvudkontingenten kommer från staden själf och närmaste landsbygd. Ju mera staden utvecklas, desto större och vidsträcktare blir dess attraherande inflytande, d. v. s. kontingenten från eget område aftager i förhållande till folkmängden, under det att kontingenten från mera aflägsna orter tilltager. På 1860- och 1870-talen intog Stockholm i detta hänseende ungefär samma ståndpunkt som f. n. Malmö och Göteborg. Trots detta konstaterade förhållande är kommittén böjd för att befara en invasion af »helyrkesprostitueerade» i landets smärre städer, ifall lösdrifvarlagens nuvarande tillämpning upphäfdes. I fall man afstode från att inskrida mot dessa kvinnor i storstäderna, skulle sålunda efter kommitténs mening benägenheten hos dessa att gifva gästuppträdanden i landsorten tilltaga, och som de ej kunde omedelbart afvisas, så skulle småsamhällena bli hemsökta af helyrkesprostitutionens faror. Det ligger emellertid mycket närmare till hands att antaga, att det af kommittén föreslagna inskridandet mot de »helyrkesprostituerade» skall drifva en hel del kvinnor ut från de större städerna till landsorten, där de åtminstone till en tid komme att fortsätta skörlefnaden såsom »enbart yrkesprostituerade».

Kommittén betraktar lösdrifvarlagens tillämplighet å de »helyrkesprostituerade» såsom nödvändig för att kunna upprätthålla ordningen å gatorna i de större städerna, i fall reglementeringen borttages. Kommittén anser nämligen, att ordningsföreskrifterna i prostitutionsreglementet utgjort en viss hämsko å de inskrifna kvinnornas uppträdande. Vidare hänvisas i betänkandet till erfarenheten från de länder, där samhället ej inskrider mot helyrkesprostitutionen såsom sådan. Det hade varit lämpligt attangifva, hvilka länder som åsyftas, jämför man förhållandena i London, där som bekant ingen reglementering finnes, med dem i Berlin och Paris, finner man intet, som talar till förmån för reglementeringen ur ordningssynpunkt. Kvinnornas uppträdande å gator och vissa kaféer är lika fritt och i ögonen fallande i alla dessa städer. Den plats, som särskildt blifvit anförd som ett afskräckande exempel på olägenheterna af reglementeringens upphävande ur ordningssynpunkt, är Kristiania. Men tvifvelsutan 'nafva dessa skildringar varit tendentiösa och stått i samband med den hetsiga striden mellan reglementeringens försvarare och motståndare. Man må ju betänka, att Kristiania var den första större stad i de skandinaviska länderna, där reglementeringen upphäfdes. Förhållandena torde bäst återgifvas med den skildring, kommitténs egna medlemmar lämnat: »I stadens finaste och centralaste kvarter, på Carl Johans Gade och i Studenterlunden hålles hvarje afton en offentlig kvinnobörs (sådan vi icke sett på allmän piats i annat land). En mängd kvinnor, ofta samlade i grupper på 3 à 4 synas stå i gathörnen, på trottoarerna eller annorstädes, afvaktande tillfälle att få manligt sällskap. *Något egentligt påträngande eller förnärmande i kvinnornas uppförande kunde dock icke iakttagas.*Kurs. af J. E. J—n. Af denna skildring får man ej det intrycket, att förhållandena voro så svåra. Kvinnorna voro ej påträngande, såsom fallet är i en hel del städer med reglementering. Det anföres ej, huruvida kvinnornas kunder syntes bland de iakttagna grupperna i gathörnen. Var detta ej fallet, så måste man medgifva, att prostitutionen måste vara ganska beskedlig i Kristiania i jämförelse med Stockholm. Skulle emellertid våra iakttagare ha sett några män i dessa grupper, så har det alla händelser ej gjort något särskildt intryck på dem,enär männens förhållande ej med ett ord omnämnes, såvida detta ej innefattas i ordet »kvinnobörs». I alla händelser har man haft tillfälle att koncentrera sin uppmärksamhet på den andra parten, och resultatet har utfallit i ett mycket gynnsamt omdöme: *något egentligt påträngande eller förnärmande i kvinnornas uppförande kunde icke iakttagas.* Efter min mening har kommittén ej haft skäl för sitt anförande i betänkandet: »Erfarenheten från de länder, där samhället ej inskrider mot helyrkesprostitutionen såsom sådan, bekräftar ock, att till dylik prostitution hemfallna kvinnor därstädes uppträda å gator och allmänna

platser *på ett synnerligen hänsynslöst sätt.»*

För att hindra prostitutionsföreteelsen att inverka störande på ordningen på gatorna har man naturligtvis att gå tillväga på samma sätt, som man förfar mot slagskämpar och andra orostiftare. Man ingriper, häktar och lagfar vederbörande på grund af en bestämd lagöfverträdelse, men icke på grund af att de beskedligt stått i ett gathörn eller företett ett typiskt ligapojks-utseende. Man hör ofta det önskemål uttalas, att ordningsmakten kraftigare än hitintills ingrepe mot individer, som i otuktigt syfte förfölja och förfördela andra personer, hvilka intet hellre önska än att få gå sin väg lugnt fram. Tydligt är emellertid, att kommittén med lösdrifvarlagens tillämpning på de »helyrkesprostituerade» ej afsett bekämpandet af dessa missförhållanden. För det första är det ju endast kvinnor, som drabbas af den ifrågavarande tillämpningen af lösdrifvarlagen, och erfarenheten visar, att de nämnda öfvergreppen begås äfven af män. För det andra har kommittén förutsatt, att åtminstone de svårare formerna skulle drabbas af strafflagens bestämmelser. Tydligen har kommittén tänkt sig möjligheten, att med lösdrifvarlagens tillhjälp kunna eliminera (bortplocka) sådana kvinnor, som uppträda i ett tydligtsyfte, om också ej på ett hänsynslöst sätt. — Emellertid bör man beakta, l:sta att en hel del »enbart yrkesprostituerade» uppträda på samma sätt utan att kunna åtkommas; 2:dra att inskridandet ej medför någon definitiv förbättring, ty kvinnorna återvända efter uttjänt straff; 3:dje att man ej kommer åt de män, som i sitt »sökande» ådagalägga samma försiktighet som de ifrågavarande kvinnorna.

I själfva verket är det sist anförda förhållandet det mest betänkliga. Männen kunna uppenbarligen strafflöst fortsätta sitt »sökande», förutsatt att de ej väcka förargelse, så att de komma i kollision med de föreslagna bestämmelserna i strafflagen. Det är lätt att inse, att den nuvarande ganska allmänna uppfattningen, att mannen har en viss rätt att »söka» i väsentlig grad stödes därigenom, att samhället inskrider mot kvinnorna, men ej mot männen. Kommitténs förslag afser att legalisera detta ensidiga inskridande och är sålunda ägnadt att vidmakthålla det anförda åskådningssättet.

En olägenhet, som antagandet af kommitténs förslag skulle komma att medföra, är bibehållandet af den s. k. sedlighetspolisen. Angreppen å den gamla reglementeringen ha sin grund icke minst i de obehag sedlighetspolisen vållar. Man kan ej heller förneka, att det ligger något motbjudande uti, att samhället underhåller en manlig spanarkår för att öfvervaka kvinnornas könsförbindelser. Det erinrar något om vissa förhållanden i halfbarbariska österländska samhällen. . Nu föreslår kommittén, att reglementeringen skall upphäfvas, men tillika föreslås, att inskridandet mot »helyrkesprostituerade» skall fastslås i lag. Detta kommer naturligtvis att medföra, att polisen i de större städerna liksom nu organiserar en särskild afdelning för det i lagen föreskrifna inskridandet. Uppspårandet af skörlefvandekvinnor — denna i så eminent grad improduktiva verksamhet kommer att fortfara, enda skillnaden är, att kvinnorna hädanefter skola benämnas »helyrkesprostituerade». Kommittén är icke blind för de olägenheter, som åtfölja ett dylikt uppspårande. I betänkandet yttras: »Inom kommittén har emellertid ifrågasatts, ntt såsom förutsättning för ett straffrättsligt inskridande mot dessa kvinnor borde stadgas, att de genom sitt lefnadssätt störde den allmänna säkerheten, ordningen eller anständigheten. Därmed skulle afses att vinna en *önsklig garanti emot misstag och öfvergrepp från polismyndighetens sida*Kurs. af J. E. J-n. i fråga om anställande af efterforskningar till utrönande, huruvida en för helyrkesprostitution misstänkt kvinna vore därtill förfallen eller icke. En spaningsverksamhet i sådant syfte, som icke stöder sig å dylika påvisbara yttringar af kvinnans osedliga lif, *lämnar nämligen, efter hvad erfarenheten utvisar, lätteligen rum för misstag med däraf följande öfvergrepp1 af understundom högst betänklig beskaffenhet. Emot upptagandet af ett dylikt stadgande tala emellertid flera skäl.»* Kommittén menar att genom ett dylikt stadgande skulle »lagbudets allmänpreventiva kraft att afhålla skörlefvande kvinnor från att öfvergifva innehafd arbetsanställning eller annat hederligt förvärf i mycket hög grad förminskas». Kommittén ger på grund häraf den spanande myndigheten en mycket vidsträckt befogenhet äfven med de anförda riskerna af öfvergrepp. F. n. saknas ett formligt lagbud mot helyrkesprostituerade. Antages kommitténs förslag, så blir inskridandet fullt legaliseradt, och hvad detta betyder för att gifva den ifrågavarande spaningsverksamheten ökad kraft, är lätt att inse. Såsom stöd för det nuvarande inskridandet åberopar man ett yttrande i motiveringen till lösdrifvarlagen. I framtiden kommer man videventuella misstag att anföra denna kommittés kraftiga motivering för

sedlighetspolisens spaningsverksamhet, som ej får hämmas af några hänsyn till möjliga misstag. Ur synpunkten att förskona samhället från sedlighetspolisens godtycke är uppenbarligen den nuvarande reglementeringen att föredraga framför kommitténs förslag.

Kommittén yttrar visserligen: »Hvad angår faran för polisöfvergrepp, torde denna i händelse af reglementeringens upphäfvande så till vida framdeles blifva mindre, som polismyndighetens verksamhet därefter med all *sannolikhet*Kurs. af J. E. J—n. ej komme att inriktas på andra fall af helyrkesprostitution än dem, där yttringen af densamma i något af nu angifna hänseenden redan trädt i dagen.» Denna sannolikhet är emellertid i själfva verket mycket ringa. En mycket väsentlig del af reglementeringen kommer nämligen efter kommitténs förslag att bibehållas.

I 14 § af kommitténs förslag till lag angående åtgärder mot utbredning af smittosamma könssjukdomar stadgas: »Har någon, enligt hvad i lagen om lösdrifvares behandling sägs, varnats eller *häktats för yrkesmässig skörlefnad*, göre vederbörande polismyndighet ofördröjligen skriftlig anmälan därom, i förra fallet till sundhetsinspektören i orten och i det senare till den vid vederbörande fångvårdsanstalt i residensstaden anställde läkaren.» *Denna anmälan utgör inledningen till ett tvångsförfarande med tvångsbesiktning och eventuellt tvångsinläggning på sjukhus.* För att göra detta ingripande så effektivt som möjligt föreslår kommittén i specialmotiveringen till 14 och 17 §§ i lagförslaget ett s. k. *»samarbete mellan sundhetsinspektör och polismyndighet»*.

Historien upprepar sig själf. Under de diskussioner, somförrgingo reglementeringens införande, framhölls behofvet af en samverkan mellan ordningsmaktens representanter och läkarne till förhindrande af den veneriska smittans spridande. Huru detta samarbete biifvit organiseradt, känna vi af det s. k. prostitutionsreglementet. Enligt detsamma utgöres besiktningsbyrån af en polis- och en läkarafdelning. Sedan den »anträffade» kvinnan biifvit förhörd å polisafdelningen och det biifvit konstateradt, att hon är »helyrkesprostituerad», för att använda den nya terminologien, hänvisas hon till byråns läkarafdelning och tillfrågas, om hon har något emot att undergå besiktning. Enligt uppgift af byråns förutvarande föreståndare, poliskommissarien Dahlqvist, har det, såvidt han kan erinra sig, ej förekommit, att en kvinna under ifrågavarande omständigheter vägrat att låta sig besiktigas.

Huru kommer nu förloppet att taga sig ut efter de anvisningar, kommittén gifvit i sitt betänkande och i specialmotiveringen? Kvinnan har af polismyndigheten biifvit varnad för lösdrifveri. I samband härmed erhåller hon en af sundhetsinspektören undertecknad amnaning (jämlikt 17 § af kommitténs lagförslag) att inom viss utsatt kort tid inställa sig till besiktning eller skaffa sig läkarintyg. På grund af den ofvan anförda erfarenheten från den nuvarande besiktningsbyrån har man all anledning att antaga, att kvinnan i fråga, som fått sin vederbörliga varning, ställer sig anmaningen till efterrättelse. Men hvari ligger skillnaden från det nuvarande förfaringssättet? Jo däruti, att i lagen ej föreskrifves, att besiktningen skall företagas å en med polisafdelningen i samband stående läkarafdelning. Men detta är ju tämligen oväsentligt. Kvinnan har anhållits på grund af skörlefnad, hon har biifvit förhörd, hennes egenskap af helyrkesprostituerad är konstaterad, hon har fått sin varning för lösdrifveri. Tillika har hon fått en skriftlig amnaning att låtasig besiktigas, och det har tydliggjorts för henne hvad som kommer att ske i händelse hon tredskas. Emellertid vill kommittén tydligen gifva förfarandet allt utseende af frivillig medverkan från kvinnans sida, *sedan* hon väl har blifvit anhållen, förhörd, varnad och anmanad. Hon kan få välja läkare bland vissa uppgifna, men hon kan också bli gratis undersökt af särskild därtill förordnad läkare. Ingenting hindrar, att man låter denne läkare få sin ämbetslokal i närheten af den polisbyrå, där kvinnorna erhålla sina varningar. Det vore ju intet annat än tillmötesgående — och så har man den nuvarande besiktningsbyrån med dess två afdelningar i samarbete med hvarandra. Kommittén har för öfrigt så tydligt som möjligt hänvisat på en dylik anordning På sid. 451 i betänkandet säges, att »betänkligheter synas icke böra möta mot att *omedelbart efter varningens meddelande inleda ett sanitärt förfarande*Kurs. af J. E. J—n. gent emot den varnade». På sid. 463 yttras: »Ett omedelbart inskridande mot ofvannämnda prostituerade synes dessutom vara så mycket mera af nöden, som erfarenheten ådagalagt, att dessa kvinnor visa benägenhet att byta vistelseort, när de veta att de äro sjuka. Med hänsyn härtill torde det ock i praktiken visa sig lämpligt, att *sundhetsinspektörens*

*ingripande kommer att direkt förknippas med varningsförfarandet.»*Kurs. af J. E. J—n.

Då kommittén en gång bestämt sig för ett tvångsförfarande, skulle ingen hafva gjort någon anmärkning, i händelse kommittén uttryckligen förordat den nuvarande besiktningsbyråns anordning, med tillägget att det stode kvinnan fritt att inom en viss begränsning välja läkare (där tillgång på flera läkare finnes). Hvad man däremot med skäl kan invända mot kommitténs betänkande är, att kommittén tror sig fullständigt hafva tagit afståndfrån reglementeringssystemet. För min del skulle jag hafva funnit det långt mera tilltalande, om kommittén uttryckligen sagt, att densamma slopat de regelmässiga besiktningarna och ordningsföreskrifterna i det nuvarande reglementet men bibehållit förfarandet i öfrigt. I stället för den nuvarande inskrifningen och de s. k. enskilda varningarna träder varningen för lösdrifveri. Å polisbyrån kommer naturligtvis protokoll att föras öfver hvad som vid förhören med kvinnorna förekommit. Sannolikt lägger man också upp ett register öfver de varnade. Varningarna tillkännagifvas i »polisunderrättelserna», ett förfarande som är lika ödesdigert för kvinnorna som den nuvarande inskrifningen i rullan. Sundhetsinspektören för naturligtvis också sina anteckningar om de besiktigade. Har en kvinna syfilis, inkallas hon till upprepade behandlingar (20 § i lagförslaget), så länge sjukdomen befinner sig i smittosamt skede.

Kommittén har utdömt de preventiva besiktningarna. Men kommitténs eget förfaringssätt har ju en tydlig preventiv karaktär. Hvarför uppspårar man, anhåller och varnar de »helyrkesprostituerade»? Jo, bland annat, för att få tillfälle att inleda ett sanitärt förfarande. Hvarför »anmanas» den varnade att låta sig besiktigas? Jo därför, att hon antages vara sanitärt farlig för sina kunder. Hvarför inkallas de sjuka till upprepade behandlingar? För att hållas i ett jämförelsevis ofarligt tillstånd. Det för reglementeringssystemet utmärkande sanitära inskridandet i preventivt syfte mot skörlefvande kvinnor, som antagas vara farliga för sina kunder, går så tydligt igen i kommitténs förslag, att man förvånar sig öfver, huru kommittén kunnat betrakta sitt system skildt från ej allenast den gamla reglementeringen utan jämväl från de s. k. nyreglementariska systemen. Det är, efter mitt förmenande, icke allenast de upprepade besiktningarna, somutmärka reglementeringssystemet. Det ensidiga inskridandet mot kvinnorna, deras uppspårande, anhållande och förhörande har kommittén bibehållit, och kommittén har ej uttalat sig mot att sedlighetspolisen fortfarande äger bestånd. Tvärtom, kommittén har gjort allt, för att dess inskridande skall blifva så kraftigt som möjligt. Kommitténs uttalande, att »systemet icke upptar några som helst bestämmelser, som äro ägnade att afskilja prostituerade från öfriga medborgare såsom en särskild pariasklass», tar sig ytterst egendomligt ut vid en sammanställning med kommitténs motivering för uppställandet af de »helyrkesprostituerade» som en väl afskild grupp farliga individer, mot hvilka samhället särskildt bör inskrida såväl i straffrättsligt som sanitärt hänseende. Kommittén påstår, att det föreslagna systemet inför lagen medför största möjliga likhet mellan könen, samt att det ej innebär någon social orättvisa mot kvinnokönet. Af det föregående ha vi sett, hurusom denna likhet hänger dels på ett imaginärt inskridande mot en imaginär grupp »helyrkesprostituerade män», dels på inskridandet mot de manliga »luffarna». Under sådana förhållanden kan jag ej instämma i kommitténs yttrande: »Ur moralisk synpunkt torde den föreslagna tvångslagstiftningen icke lämna rum för någon anmärkning.»

—

Uppenbarligen går kommitténs förslag angående lösdrifvarlagens tillämpning på skörlefvande kvinnor väsentligen ut på att legalisera det nuvarande inskridandet, hvars laglighet kan ifrågasättas. Blir detta förslag antaget, kan sedermera ingen anmärkning från juridisk synpunkt göras mot det obehagliga uppspårandet af skörlefvande kvinnor, deras hämtning till byrån, den olika behandlingen af de båda könen o. s. v. De i det föregåendeomnämnda, af kommittén anförda skälen för lösdrifvarlagens tillämpning å dessa kvinnor hafva efter min mening endast en sekundär betydelse. Straffhotet, som skulle förmå kvinnorna att bibehålla arbetsanställning, förbättringsverksamheten å tvångsarbetsanstalterna samt upprätthållandet af ordningen å gatorna blifva, så vidt jag kan se, bisaker i jämförelse med den anförda innebörden i förslaget: legalisering af reglementeringen, sedan man borttagit ordningsföreskrifterna och de regelmässiga inställelserna å byrån.

Har man emellertid klart för sig det onyttiga och ur uppfostringssynpunkt skadliga i hela

reglementeringssystemet, måste man framför allt akta sig för att få någon del af detta system i lag fastslaget. Det otillfredsställande tillståndet är af alla erkändt. Systemet dör så att säga en naturlig död, likt alla samhällsinstitutioner, hvilka öfverlefvat sig själfva. Kommitténs förslag skulle rädda en del, den icke minst obehagliga delen af systemet, någon tid från förgängelsen. Hvarför skulle samhället inlåta sig på ett dylikt företag?